

Peder Isager til Hindsels

samt Bidrag til Thyholms Historie.

Ved JENS SLOTH ODGAARD.

DEN 5te Maj 1751 skødede Frederik Leths Efterleverske, Birgitte Kirstine Damstrøm Gaarden Hindsels til Købmand Peder Isager af Ringkøbing for 11,000 Rdl.

Vidnerne ved Skødets Udstedelse var Lavværgeren, højædle og velbaarne Hr. Løjtnant Moldrup til Vestervig Kloster samt Fr. Leths Broder, Henrich Leth til Nr. Vosborg.

Købet omfattede:

1) Hindsels: 29 Td. 4 Skp. 2 Fdk. Hartkorn.

2) Under Gaardens Taxt beliggende *Byg-Mølle*.

3) Bøndergodset: 234 Td. 1 Fdk. 1^{17/24} Alb. Hartkorn, nemlig

følgende:

Smerupgaard: Nr. 1: Anders Nielsen, 10 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 0^{1/2} Alb..

Afgift: 4 Tdr. Byg; ^{1/3} Ploug.

Nr. 2: Chr. Madsen, 10-4-2-0^{1/2}. - 12 Rdl. ^{1/3} Ploug.

Nr. 3: Lars Christensen, 8-1-2-0. - 2 Td. Byg og ^{1/3} Ploug.

Graugaard: Jens Jensen, 4-2-3-1. - 8 Rdl.

Barslev: Jens Madsen Bundgaard, 7-2-1-1, Mads Nielsen, Poul Jensen, Jens Christensen, Niels Jensen, Chr. Pedersen, Niels ?, Niels Knudsen Smed, Niels Christensen Sloth.

Husbrugere: Villads Knudsen, Engelbreth Pedersen og Clemmen Skrædder.

Egebjerg: Jens Meldgaard, 3 Td. 2-2-0, Peder Meldgaard, Anders Østergaard og Chr. Østergaard (hver ^{1/3} Part Ploug foruden Landgilde).

Lyngs: Chr. Sørensen.

Jestrup: Morten Smerup.

En Del Gods i Odby Sogn samt i Hellerød og Søndbjerg.

Styvelgaard: Niels Ollufsen, 3-7-3-1^{1/2} Alb.

Do.: Chr Poulsen, 3-7-3-1^{1/2} Alb. (sv. 4 Rdl. og ^{2/3} Ploug).

Sembsgaard: Christen Christensen, 4-7-2-2 Alb. - 5 Rdl. og ^{1/2}

Ploug.

Af Hvidbjerg Bys Fæstere:

Niels Christensen (Hvidbjerggaard), Michel Nielsøn, Jens Chren ?, Jens Andersen, Lars Møller, Jens Jensen Snedker, Peder Andersen, Mads Iversen, Niels Christensen, Jens Pedersen, Chr. Nielsen Smed, Claus Christoffersen, Oluf Larsen, Peder Skrædder, Morten Grafgaard, Poul Nørgaard,

Jens Ladefoged, Jens Thøgersen, begge øde.

Grud: Jens Christensen.

Ved Hjælp af Tiendekornet kunde der fødes 100 Stude, 10 Køer, 12 Heste og 100 Faar paa Hindsels.

Naar daværende Købmand Peder Isager valgte at købe Gaard og Gods paa Thyholm, langt fra sin og sin Hustrus Fødeegn, skyldtes det, at han var kommen i Forbindelse med Herrnhuterne. Han blev vakt ved Pastor Milters Forkyndelse. Og da Broder Gert Hansen 1742 gjorde Husbesøg blandt Brødrene i Ringkøbing, boede han i Isagers Hus. Baade Isager og Hustru sluttede sig fra den Tid til Herrnhuterne eller Brødremenigheden, som de ogsaa kaldtes.

1750 nedlagde Isager sin Købmandshandel, fordi han ikke sympatiserede med Handelsmaaden, som han ikke med god Samvittighed kunde fortsætte. - Man handlede vist paa den Tid meget med Smuglergoods i Ringkøbing.

Aaret efter købte han saa Hindsels. Han valgte dette Sted, fordi der paa Thyholm fandtes ”troende Præstebrødre og vakte Mennesker”.

Til disse Præstebrødre hørte Pastor Peder Wilsé, Sognepræst i Søndbjerg-Odby fra 1743-1774. -

Sidstnævnte Aar byttede han Embede med sin Søn, Pastor Niels Bjerregaard Wilsé paa Jegindø. Pastor Peder Wilsé var saa Præst paa Jegindø til sin Død, 8.-3.-1786, han blev 78^{1/2} Aar gammel. Wiberg giver ham Eftermælet: værdig Embedsførelse. En anden Søn af Pastor Peder Wilsé, Professor Jakob Nikolaj Wilsé, der var Præst i Norge, skriver om sin Fader:

”Han dyrkede Philologien og den asketiske Theologi - dog underskrev han ikke i alt det herrnhutiske Væsen. Han beskikkede tidlig sit Hus og døde gudhengiven”.

Professor Wilsé skriver om Thyholm: ”Foruden flittig Kirkegang hersker der hos de fleste ogsaa en oprigtig Husandagt; men i Forfatterens Ungdom var mange faldne paa den transcendentalske Andagt, som de Mæhriske Brødre, Herrnhuterne, havde bragt hid”.

Pastor Laurits Bendtsen var Præst i Hvidbjerg-Lyngs fra 1750-1759. - Det kunde jo tyde paa, at han ogsaa var blandt de ”troende Præstebrødre”¹⁾, eftersom der kun var 2 Præster paa Thyholm, og Brødre jo er Flertalsformen.

I mange Sogne i Harsyssel, hvor Herrnhuterne havde mange Tilhængere, findes Navnene paa Tilhængerne i Brødremenighedens Arkiv, men Pastor Lundbye, Hammel, der har studeret Arkivet nede i Herrnhut, har ingen Navne fundet optegnet fra Thyholm. Der er kun nævnt, at der af Tilhængere paa Thyholm var 3 Sjæle foruden Præster.

Det var disse faa Trosbrødre, Præster og Lægmand, Peder Isagers Hjerter droges imod, da han vovede sig herop ”norden for Lands Lov og Ret”.

I Øsløs var der jo paa den Tid et stort Samfund. af Herrnhuterne, ligesom der fandtes Tilhængere rundt i Sognene i Han Herred samt i Hjardemaal.

Isagers fik jævnlig Besøg paa Hindsels af Udsendinge fra Brødremenigheden, bl.a. Jens Høyers fra Stepping og Ægteparret Brau, der boede paa Hindsels fra ca. 1766-1769. De rejste rundt og besøgte Menighedens Medlemmer i Nørre Jylland. - De blev saa forflyttet til Øsløs.

Erik Brau havde været Lærer i Norge og kom 1738 som søgende Sjæl til Herrnhut, hvor han fik Fred med Gud. Han blev gift med Marie Elisabeth Hempel 1741.

En anden af Brødremenighedens Arbejdere, den højt begavede Jonathan Briant, der 1762 havde overtaget Ledelsen af: ”Ugifte Brødrers Kor” ved Brødre Societetet i København, kom ogsaa til Hindsels.

Og Briant blev der forlovet med Datteren, Marie Isager, født 1742. - Brylluppet stod i Herrnhut den 28. November 1770. Briant blev Forstander for

¹⁾ Jeg har dog ikke fundet noget om, at Pastor Bendtsen var blandt de ”troende Præstebrødre” eller venligsindet mod Herrnhuterne. Om de 2 Præster, se iøvrigt Biskop Broder Brorsons Visitatsindberetninger (Historisk Aarbog 1922, Side 311-315).

Brødremenighedens Indre Mission i Danmark med Bopæl i Flensborg fra 1771-1772 og derefter i Christiansfeld.

Der var Fest og stor Glæde paa Hindsels, naar Vennerne og Missionærerne kom paa Besøg.

Da Brødremenigheden omkring 1773 købte Tyrstrupgaard²) og anlagde Christiansfeld, skænkede Isager Menigheden en Gave paa 1000 Rdl. til Bygningernes Opførelse samt pantsatte Hindsels og gav Menigheden et Laan paa 8000 Rdl. til 4½ % Rente.

Storgaard Pedersen siger, at de ”troende Præstebrødre kom i Proces og Vidtløftighed, saa der paa denne Egn blev en Forfølgelse og Forhaanelse for Troens Skyld”, og Isager tænkte derfor paa at sælge Gaarden.

Efter Isagers Biografi, som Hr. Pastor Høj i Christiansfeld velvilligt har sendt mig, fremgaar det, at det var Isager selv, der kom i Proces.

I 1744 aflagde Isager og Hustru Besøg i Kristiansfeld hos Datteren og Menigheden der. Her gik de til Alters med Brødrene og Søstrene. De fik da saa stor Kærlighed til Menigheden og Vennerne der, at de besluttede at sælge Hindsels og flytte derned.

Datteren ledsagede dem til Kolding d. 6. Juli, og de tog en rørende Afsked. Men da de havde rejst 6 Mil, blev Isager syg og maatte indlægges i Randbøl Kro. Da Datteren og Svigersønnen Dagen efter fik Budskabet om Isagers Sygdom, ilede de til Randbøl, hvor Isager laa meget syg, og man tvivlede om, at han stod Sygdommen igennem.

Den 15. Juli var han dog i saa fremadskridende Bedring, at han kunde flyttes til Datteren i Kristiansfeld, hvor han kunde nyde bedre Sygepleje. Hans Hustru rejste tilbage til Hindsels. Denne Sygdom og Rekonvalescenstiden i Kristiansfeld blev til stor Velsignelse for Isager.

Efter hans Biografi, som ligger i Arkivet i Kristiansfeld, ser det ud til, at skønt han fra sin tidligste Ungdom har tilbragt mange søvnløse Nætter, hvor han har været bekymret for sin Sjæls Salighed, har læst gode Bøger, gaaet flittig i Kirke og mange Gange knælet ned paa Vejen til og fra Kirken og tigget Gud om Naade, har han aldrig haft fuld Hvile i Troen. Nu og da har han haft Mindelser om Guds Dragelser. Til andre Tider er de blevet undertrykte.

Før sin Afrejse fra sit Rekreationsophold skrev han til en Ven og ”Broder”: ”Nu kan jeg sige som Kandakes Hofmand: ”Thi drog han sin Vej med Glæde”. Og hvad jeg i 40 Aar har søgt med Smerte, det er blevet skænket mig af uforskyldt Naade”.

Den 1. August tiltraadte Isager Hjemrejsen, han var ledsaget af en ”Broder” til Skern.

Efter sin Hjemkomst søgte han at afhænde sit Gods, og senere paa Aaret solgte han saa Gaard og Gods til Laurids Breinholt for 29,600 Rdl. eller med en Fortjeneste af 18,600 Rdl. efter 23 Aars Forløb.

Isager og Hustru, Margrethe, født Noe, flyttede Aaret efter til Kristiansfeld. De blev gifte i 1738 og havde flere Børn, hvoraf en enkelt døde som lille. De blev optaget i Menigheden i Kristiansfeld. Og her døde han d. 21. Juli

1778; mens hans Kone overlevede ham i 15 Aar. Deres Mindetavler maa jo endnu kunne findes paa den ejendommelige Kirkegaard, ”Gottes Ager”, som den hed før Genforeningen. - Men inde i Arkivet fortæller de gamle, gulnede Papirer om alle de Afdødes Liv; thi det har været Skik ned gennem Tiderne, at man, før Døden kom, skulde nedskrive de biografiske Data samt fortælle om det forkrænkelige Liv, og helst saa man, at man dvælede ved, hvordan Frelseren havde kaldt paa én og draget én ved sin Kærligheds dragende Magt.

- - -

Peter Isager har bygget den nuværende teglhængte Hovedbygning paa Hindsels. Han har stiftet 2 Legater til Lærerne ved Odby og Lyngs Skoler. I 1768 svarede han 158 Rdl. i Ekstraskatten, der betaltes i ”Banco-Sedler i Mangel af klingende Myndt”, som der staa paategnet for alle Skatteyderne.

Ekstraskatten maa være betalt 2 Gange aarligt 316 Rdl., da der af Thyholms 890 Td. Hartkorn betaltes 1050 Rdl. i Ekstraskatten, der udgjorde ¼ % af Hartkornets Værdi.

I 1770³) kom der Paabud fra Generalhoverikommisionen om, at Godsejerne skulde indsende Hoverireglementet med Angivelse af Fæsternes Ydelser og Hoveritjeneste.

For Hindsels har Isager indsendt et sirligt affattet Dokument med Fortegnelse over Fæsternes Navne, deres Ydelser i Penge, Byg, Spind af Blaar eller Hør og øvrigt Hoveriarbejde.

Det oplyses endvidere, at Gaarden har 150 Td. Ld. Rugsæd fordelt i 12 Marker, hvoraf de 5½ besaas. Og der kan aarligt avles - det ene Aar med det andet - 40 Læs Hø a 32 Pd. Og der bor da 51 Bønder og 22 Husmænd paa Godset. Kun 36 af Bønderne forretter Hoveri, mens de øvrige er fritagne mod Pengeafgift. Nogle skal spinde 2 Pd. Hør eller 4 Pd. Blaar.

Af Smerupgaards østre Parcel svares af ca. 10 Td. Hartkorn kun 32 Skp. Byg og intet i Penge. Den mellemste Parcel svarer 4 Rdl. i Penge, og den vestre Gaard 12 Rdl., og de udgør tilsammen 1 Ploug.

Fæsteafgiften er for de øvrige Fæstere i Forhold dertil. - Men disse 3 Mænd skal i Sæde- og Høsttiden forrette 2 a 3 Køre- eller Spænddage og 3 a 4 Haand- eller Gangdage. ”Naar denne Tid ikke er, da 1 Kjøre- eller Spænddag og 2 Haand- eller Gangdage ugentlig”.

De øvrige Fæsteres Hoveriarbejde staa i Forhold dertil.

Efter at alt er gennemgaaet med Hensyn til Ydelserne, fastslaaes i 12 Punkter, hvad der forstaas ved Hoveriarbejdet, og der fastsættes Minimalarbejdsdage:

1. En Ploug bespændes med 4 Bæster, 1 Karl at holde paa og 1 Dreng drive dem.
2. Den kan en Dag ompløje 9 a 10 Skipper Rugland.
3. En Harve bespændes med 2de Bæster og 1 Pige eller Dreng at køre dem.
4. Dend kand i gammel Jord ej harve mere om Dagen end 4 a 5 Skipper Rugland, mens i Stubbjerd 12 a 14 Skipper.

² Struense gav d. 9. Decbr. 1771 Tilladelse til Oprettelse af Brødremenighedens Koloni i Kristiansfeld.

³ Ja, Paabudet er fra 1769; men Dokumenterne er først indsendt i 1770.

5. En Huld-Lee bestaar af 1 Karl at høste, 1 Pige at binde op og 1 Dreng at rive, kan daglig høste og opbinde 1½ Td. Byg-Sæde i alle Sorter.
6. Paa Baarer kan 1 Karl slaa 10 a 12 Skipper Rugland i 1 Dag, og 1 efter ham at rive Høet sammen.
7. En Vogn kan herved Gaarden indage hver halv Dag Hø, 4 a 5 Læs og kiøre i det mindste 10 a 12 Læs om Dagen, ligesom det er stoer og liden til.
8. I længste Vej kan 1 Vogn daglig udage 30 a 40 Læs, og nærmeste Vej 40 a 50 Læs Møg og ligesaa blande eller kiøre Jord i Møddingen.
9. En Pige kan daglig rense i November, December, Januar og Februar Maaneder: Rug, Erter og Byg 8 Td. og Havre 16 Td., mens i Marts, April, Maj, Septbr. og Oktober Maaneder: Erter, Rug og Byg 10 Td. og Havre 20 Td.
10. En Karl kan daglig grave 4 Læs Sandtørv, 20 Snese til Læsset, og 4-5-6 Skaartørv, 30 Snese til Læsset.
11. Naar Vejen er god, regnes til 1 Dags Rejse 4 Mil frem og tilbage; men naar Vejen er ond da 2 Mile.
12. Til 1 Læs regnes Rug 4 Traver, Byg 5 Traver og Havre 7 Traver.

Saaledes rigtig forfattet og indsendt.

Peder Isager.”

Fæsterne paa ”Helligkildegaaard” havde det lidt lettere med Hoveriarbejde end deres Kolleger under Hindsels. Men ellers er det vist normale Fæsteforhold, naar man sammenligner dem med de andre thylandske Fæsteres Kaar.

Selv om Fæsterne sad for smaa direkte Udgifter, var det meget bundet at skulle bjerge Godsejerens Avl før deres egen. - Og i Aar fejrer vi 150 Aars Dagen for Ophævelsen af disse Forhold.

- Om Herrnhuternes Udbredelse paa Thyholm kan man ikke finde ret mange Spor, saadan som man kan søndenfjords. I Fousing og flere Sogne i Harsyssel talte man op mod 100 vakte i hvert Sogn omkring Aaret 1802. Blandt disse Sogne var bl.a. Nees og Nr. Nisum.

Omkring 1807 var der endnu Venner af Brødreemigheden paa Thyholm; thi da sendte de Brev til Emissær Jens Jakobsen i Skern om at faa Besøg. De begærede endvidere Forbøn af Menigheden i Fousing.

Jens Jakobsen kom ikke til Thyholm denne Gang, men havde vist været der tidligere. Jens Jakobsen holdt derimod Møder hos Gaardmand Niels Poulsen i Fousing, hvor der var omkring 200 Tilhængere.

Og Pastor Christian Billeskov i Hjerm havde paa denne Tid vakt stort Trosliv i Hjerm.

Efterhaanden er Bevægelsen paa Thyholm døet hen eller opslugt af andre.

Men jeg kan ikke frigøre mig fra den Tanke, at der er en Forbindelse mellem Brødreemighedens Arbejde og de gudelige Forsamlingsfolk, der med Peder Larsen Skræppenborg og flere berejste Thyholm.

I Sommeren 1837 kom Peder Larsen Skræppenborg fra Mors til Thyholm i Følge med Skolelærerne Rasmus Sørensen fra Sjælland, Ovesen og Kjeldgaard fra Mors samt Huslærer Kristen Kold fra Solbjerg. De vilde besøge Parmo Carl Petersen i Hvidbjerg Skole. Men han var desværre ikke hjemme, idet han var paa Besøg hos Provst Ingerslev i Vestervig⁴). - Parmo Carl Pedersen kaldte man dengang spottende for ”Hellig-Petersen”.

Skræppenborg og Rasmus Sørensen fortsatte saa Rejsen til Christen Gaard i Ølby, hvortil de først ankom ud paa Natten, men her ventede en stor Forsamling paa dem.

- Fra de gudelige Forsamlingsfolk har Kristenlivet sikkert forplantet sig gennem Grundtvigianismen og Indre Mission til vor Tid.

- Sæden blev lagt i Jorden. En Tid saa det maaske ud, som der ingen Livskraft var i den. - Men i Guds Time groede den og bar Frugt.

Af Kilder er benyttet bl.a.:

Kirkehistoriske Samlinger. Landsarkivet. Rigsarkivet: Ekstraskatte og Generalhoverireglementet. Fr. Skrødder: Ole Peter Larsen Holm. Harsyssels Aarbøger. Lundbye: Herrnhutismen. Professor Wilse's Rejsebeskrivelser. Arkivet i Christiansfeld. Historiske Aarbøger for Thisted Amt m. fl.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1938, side 57-67)

⁴ Maaske i Anledning af den Klage, der af Jens Ninn og Niels Thing var indsendt over ham. Hist. Aarvog 1922 Side 382.